

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

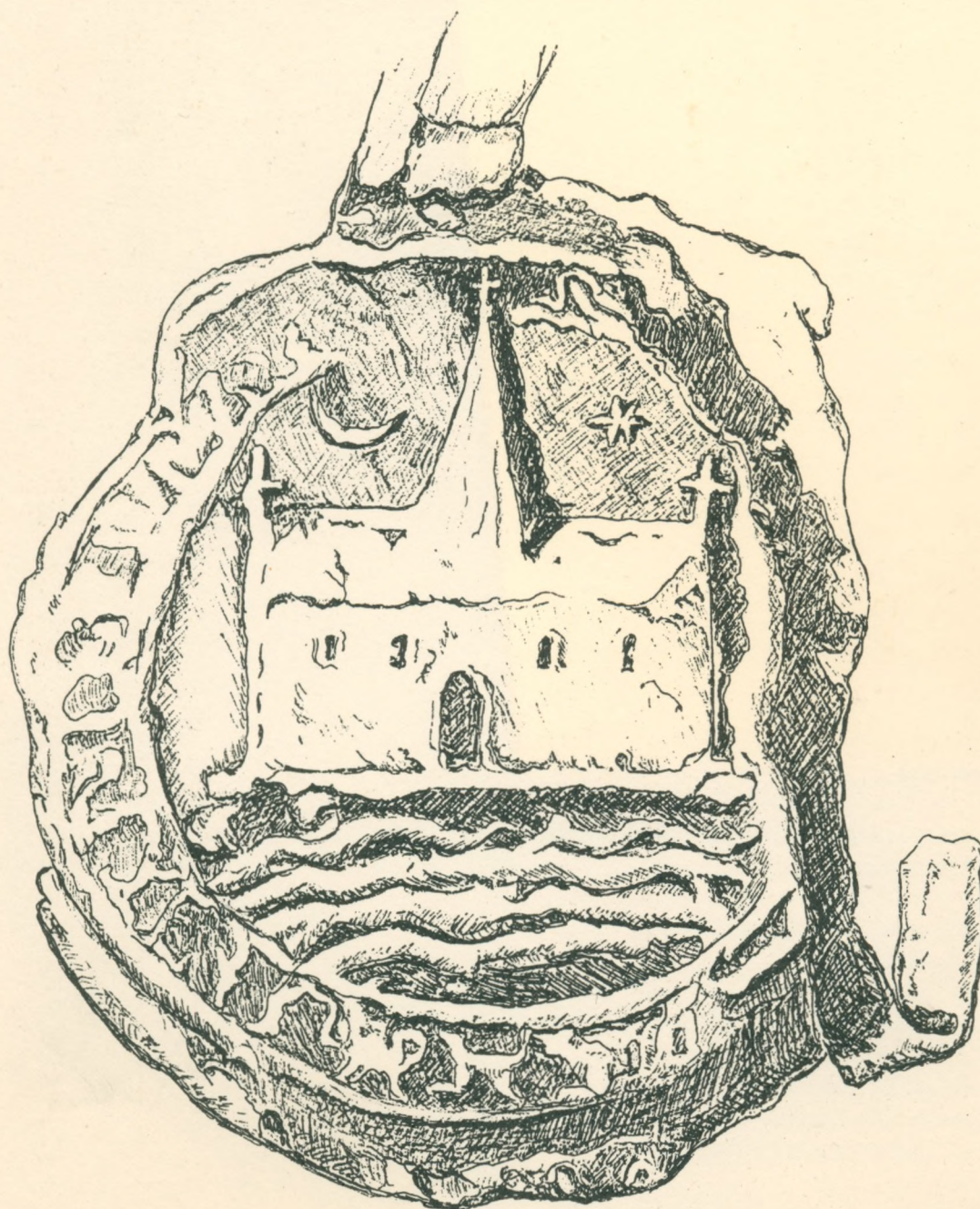
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK FORENING FOR SLANGERUP KOMMUNE

1972-1997

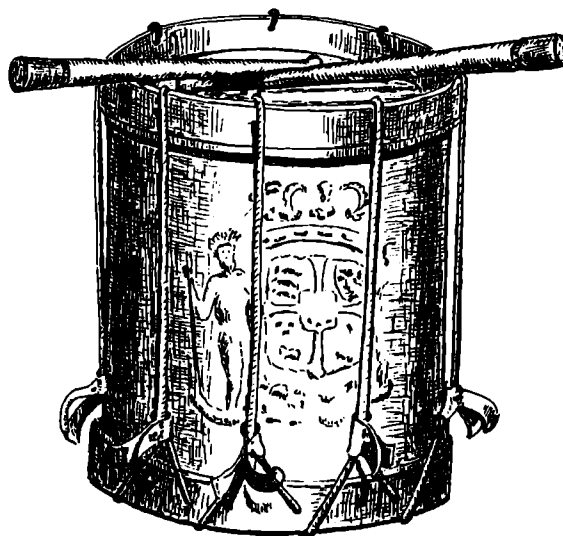

UDGIVET I ANLEDNING AF FORENINGENS
25 ÅRS JUBILÆUM
10. APRIL 1997

JUBILÆUMSSKRIFT 2

Historisk Forenings Forlag har følgende publikationer på lager:

Skolen, der blev rådhus	kr. 10
Quintorp, Kvinderup - en landsby	kr. 10
Min skoletid	kr. 10
Jubilæumsskrift i anledning af Historisk Forenings 10 års jubilæum	kr. 45
Nu rinder solen op... Thomas Kingo, væversønnen fra Slangstrup	kr. 88
Slangstrup under besættelsen 1940-45	kr. 35
Slangstrup kirke - en billedbog	kr. 40
Laurits Christian Hansen, 1822-1907: En præstesøns beskrivelse af Slangstrup	kr. 40
Gamle Slangstrup billeder III	kr. 50
Jubilæumsskrift 2 i anledning af Historisk Forenings 25 års jubilæum	kr. 50
Begge jubilæumsskrifter	kr. 75

Bj. Thomsen

f. Kaarup Nielsen

HISTORISK FORENING FOR SLANGERUP KOMMUNE Jubilæumsskrift nr. 2

Udgivet i anledning af Historisk Forening for Slangstrup
Kommune's 25 års jubilæum

Jubilæumsskriftet er redigeret og tilrettelagt af:
Rigmor Mørck og John Madsen

Omslag: Segl fra skøde 1449 tegnet af Anton Kaarup Nielsen

Illustrationer: Anton Kaarup Nielsen,
billedhugger Joseph Salamon (*Erik Ejegod*) og
kunstmaler Kaj Skjødt Pedersen (*Hørup*)

Al gengivelse af tekst og tegninger er kun tilladt med
Historisk Forening for Slangstrup Kommunes tilladelse

Tryk: X-Print, Slangstrup

Oplag: 500 eksemplarer

ISBN 87-88301-095

HISTORISK FORENING
FOR SLANGERUP KOMMUNE

JUBILÆUMSSKRIFT

2

1972-1997

*Udgivet i anledning af foreningens
25 års jubilæum
10. april 1997*

Til lykke med de 25 år

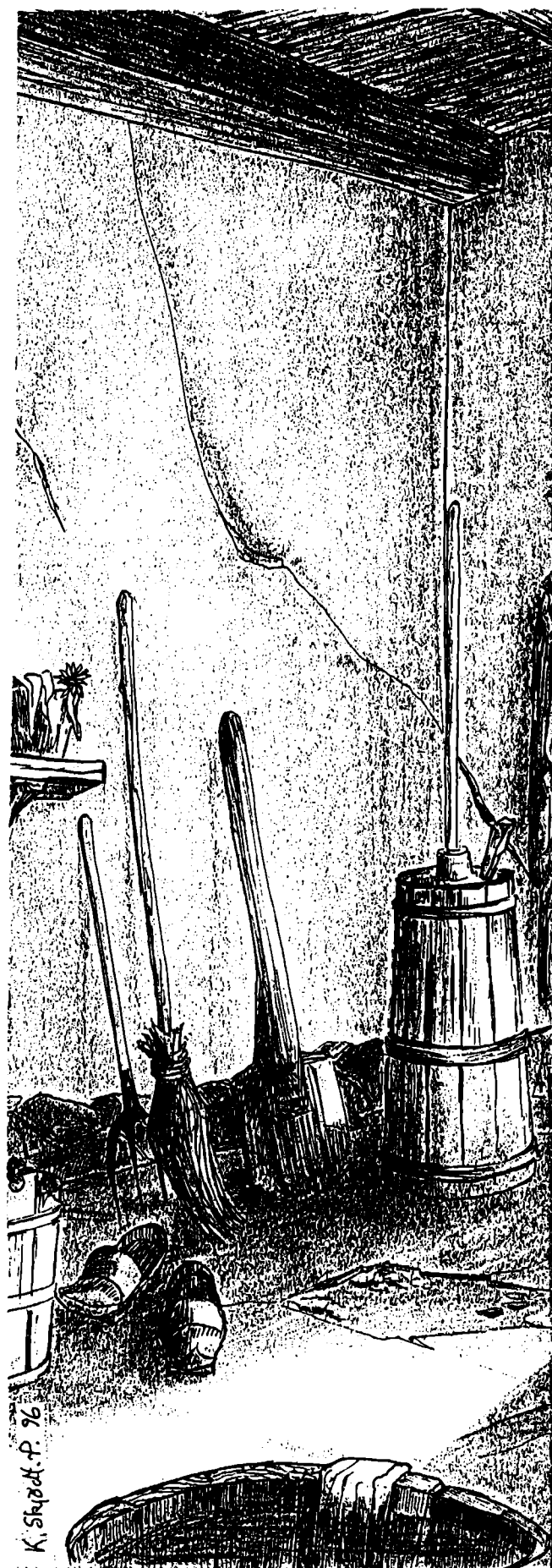
Bent Lund, borgmester

Historisk Forening i Slangerup runder i år 25 år. Den direkte årsag til at foreningen blev stiftet, ved jeg ikke, for Slangerups historie er meget lang, og gennem tiderne har mange personer beskæftiget sig med historien, men jeg tror, at kommunesammenlægningen i 1970 var medvirkende til beslutningen om at samle kræfterne i en forening.

Lige fra starten har foreningen været meget aktiv, og den har gennem tiderne formået at præge udviklingen i Slangerup. Den er i dag en naturlig sparringspartner til byrådet, når der planlægges på historiske områder eller der skal vælges navne til lokaliteter og veje. Foreningens mange publikationer og foredragsrækker om historiske forhold har bibragt nutiden en god forståelse for Slangerups historie, og foreningens øvrige aktiviteter har medvirket til at fremhæve Slangerup.

Gennem alle 25 år har der i spidsen for foreningen været indsigtfulde personer med sans for det historiske, og de har igen formået at samle aktive personer til arbejdet i lokalarkivet og til udgravninger sammen med Nationalmuseet.

Jeg vil gerne benytte jubilæet til at takke alle, der har ydet en aktiv indsats i det hidtidige arbejde og ønske held og lykke til opgaverne fremover.

Ved Historisk Forenings 25 års jubilæum

Tage Reither Poulsen, formand

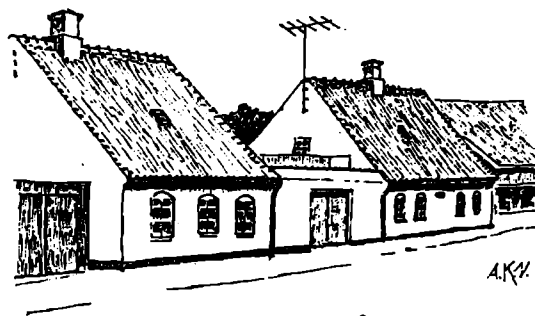
I april måned 1997 er det 25 år siden Ejner Petersen, Kvinderup, samlede en gruppe historisk interesserede mennesker. Resultatet blev stiftelsen af Historisk Forening for Slangerup Kommune. Efter den stiftende generalforsamling d. 10. april 1972, konstituerede bestyrelsen sig med Jens Westerlund som formand.

Jens Westerlund trak sig som formand i 1975 og blev afløst af Find Günther Christensen, som fortsatte på posten frem til generalforsamlingen i 1986, hvor Anders Alsløv tog over i perioden frem til 1990, hvorefter undertegnede påtog sig det ansvarsfulde job.

Foreningens historie er iøvrigt mere udførligt beskrevet i jubilæumsskriftet fra 10 års jubilæet samt Ejegod Tidende fra april 1992.

Gamle medlemmer vil sikkert huske, hvilken omskiftelig tilværelse vore lokaleforhold havde de første mange år. Det var lige før, de aktive medlemmer skulle være medlemmer af flyttemændenes fagforening. Heldigvis har foreningen nu fået nogle dejlige lokaler til vores aktiviteter.

En anden positiv ting er den massive medlemsfremgang, foreningen har haft i de sidste par år, vi er nu omkring 220 medlemmer og tendensen er stadig stigende. Jeg er sikker på, at dette skyldes en mere udadvendt og aggressiv holdning fra bestyrelsens side. Jeg tænker her ikke mindst på vores blad, Ejegod Ti-

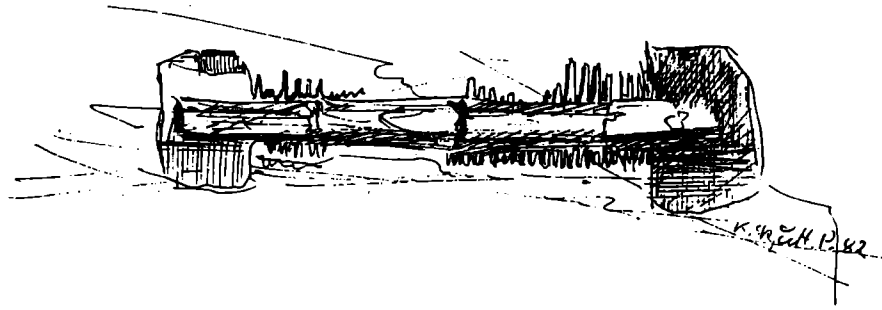
Smedens O. Hassens Ejendom
Kongensgade 23.

dende, som gennem årene er blevet sat i system med meget læsestof, samt det nyeste tiltag, annoncesider.

Foreningens store problem er stadig opbevaringen af vore større ting, museumsgenstandene. Hermed tænker jeg først og fremmest på de nærmest komplet uacceptable forhold, hvorunder vore landbrugsredskaber opbevares. Men måske lysner det også på dette område. Som det måske er bekendt, har kommunen netop købt Den gamle Smedje i Kongensgade, vi håber naturligvis på en positiv ordning, således at Smedjen kan drives som et arbejdende museum, med periodiske åbningstider. Historisk Forening vil gerne påtage sig et vist ansvar for dette og håber så, at få mulighed for at få en vis samling over vore effekter.

Jeg vil gerne slutte med at takke alle, der på den ene eller anden måde, har bidraget til foreningens trivsel, det være sig aktive medlemmer såvel som vore sponsorer og annoncører, uden hvis medvirken vi ikke havde kunnet udgive vore bøger og andre publikationer. Naturligvis også tak til de kommunale myndigheder, uden hvis hjælp, det trods alt nok ikke var lykkedes at komme så langt.

Til allersidst vil jeg ønske, at den fremgang, der er i gang må fortsætte langt ind i fremtiden, til gavn og glæde for alle kommunens borgere. Thi vor opgave er jo først og fremmest at bevare hele Slangerup kommunes historie for de kommende slægter.

Hagerup voldsted

Nils Engberg, museumsinspektør, Nationalmuseet

På en landtange, der oprindelig har skudt sig ud i Hagerup sø kan man stadig ane konturerne af et voldsted. Nu er der kun en svag lavning tilbage, hvor voldgraven engang afskar den yderste del af landtangen, og søen skal man bruge sin fantasi for at finde. Den er for længst drænet bort og udlagt som eng. Da man i 1786 fremstillede det første matrikelkort for den lille landsby Hagerup, var søen der endnu, og voldgraven må også stadig på den tid have været markant, for man tegnede den med på kortet. Området lå nærmest som en ø, og man fornemmer den særlige status, som har været knyttet til stedet. Det harmonerer med, at gården, der lå her hed "Hofgården". Den blev flyttet engang mellem 1786 og 1819 og fik i den forbindelse navnet Steensbjerggård.

Hvis vi ved hjælp af de gamle skriftlige kilder forsøger at få mere at vide om voldstedet i Hagerup bliver vi skuffede. Det omtales slet ikke. Det er dog ikke et særtilfælde. Langt de fleste af vore ca. 800 voldsteder er anonyme. Landsbyen Hagerup derimod optræder i kilderne adskillige gange, og det er i den forbindelse vi må hente informationer - og så i de arkæologiske undersøgelser, som Historisk Forenings medlemmer og Nationalmuseet i fællesskab har udført.

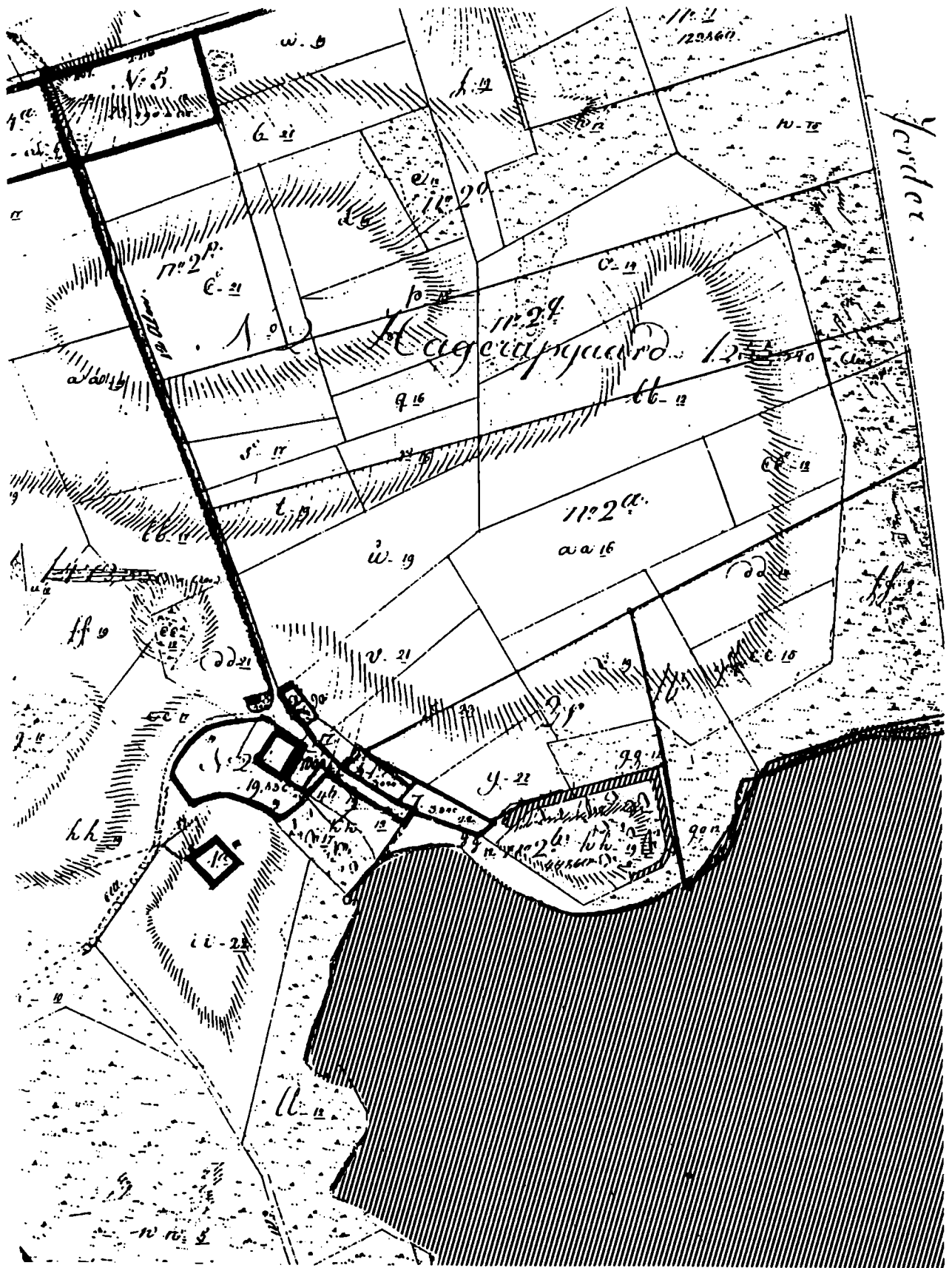
I Sorø klostres gavebog er nævnt, at Skjalm Hvides datter Magge i 1170 skænkede sin del af Hagetorp Øre til Sorø Kloster. Det skrives også, at Absalon af hendes broder Sune købte "den øvrige del af denne skov", som han derefter skænkede til klosteret. Da der også er en Hagerup landsby i Pedersborg sogn - et andet traditionelt Hvideområde - kan vi ikke være sikker på, at det i gavebogen omtalte gods er fra Jørlunde sogn, men meget taler for det. Voldstedet er en realitet og vi kan fra 1387 og frem til 1561 følge adskillige herremænd, som skriver sig til Hagerupgaard. Det er denne

gård, som i 1561 mageskiftes til kronen, hvorefter den er faldet i status. Den bortforpagtes nemlig herefter på almindelige fæstevilkår, men navnet "Hofgaarden" er nu knyttet til den, og den er både i 16- og 1700'erne større og med mere jordtilliggende end de andre gårde i landsbyen. At voldgraven blev bevaret helt op til gården udflytter omk. 1800 er endnu et tegn på, at folk der boede her følte, at de havde en særlig status i landsbysamfundet.

Voldstedet har siden gården blev flyttet været overpløjet. Det er ikke fredet, og i årene omkring 1980 foretog medlemmer af Slingerup Historiske Forening en mindre udgravning på borgbankens top. 150 års pløjning tager hårdt på et fortidsminde, særlig på de dele som ligger højt i terrænet, men det viste sig, at der trods nedpløjningen var spor af bygninger, og det lykkedes at hjemtage et større genstandsmateriale, der rakte helt tilbage til 1100-årene.

De spændende resultater fik i 1992 Nationalmuseet, Historisk Forening og Slingerup Kommune til at indgå i et tættere samarbejde. Kommunen stillede en gravemaskine til rådighed, Historisk Forening mødte op med mandskabet og Nationalmuseet med udgravningslederen. Ved at grave en 2 meter bred søgegrøft tværs over borgbanken og ud gennem voldgraven fik vi for første gang en fornemmelse af, hvad der ville være at finde ved en egentlig arkæologisk udgravning.

I årene 1993-95 fik vi penge af Rigsantikvarens til nødudgravningen, så Nationalmuseet kunne ansætte en daglig leder. I løbet af de tre år er så godt som hele borgbankens topflade, i alt 3.400 m² blevet arkæologisk undersøgt. Det var i sidste øjeblik. Kun de anlæg, som har været gravet ned eller været særligt solidt forankrede i borgbanken har overlevet pløjningen og en

Del af matrikelkort fra 1819. Hagerup sø og voldgraven er blevet skraveret

større ombygning, som vi senere skal vende tilbage til. Alle levn efter bygninger opført på en stensyld - og bindingsværkskonstruktioner på stensyld har fra middelalderen og frem været den foretrukne byggemåde - var forsvundet. Derfor bliver det kun en lille del af de ca. 700 års byggehistorie, som kan fortælles.

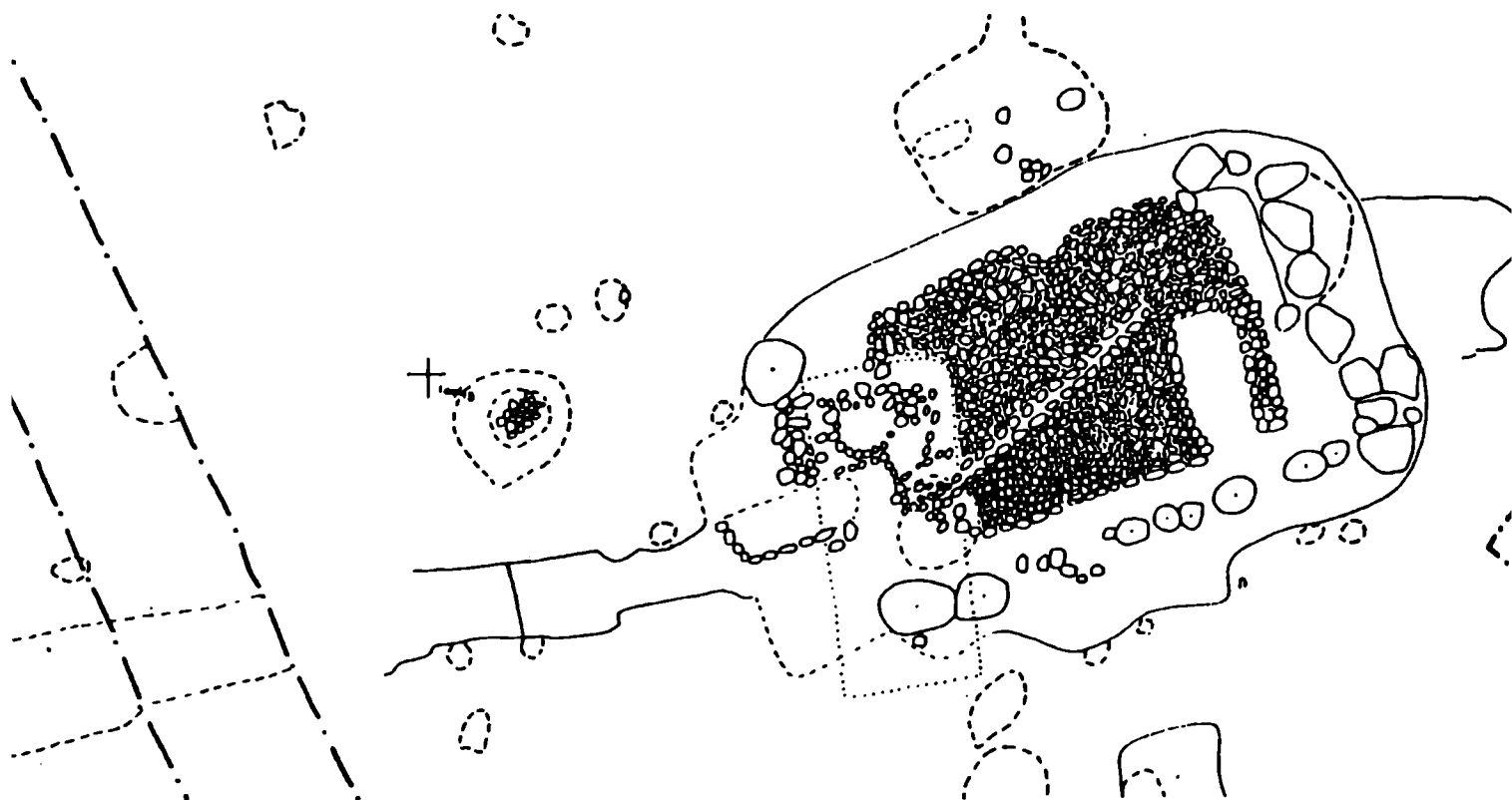
Ældst er huse, hvor konstruktionen har været båret af jordgravede stolper. Vi har registreret et stort antal stolpehuller og endnu flere pælehuller, men billedet er endnu så forvirrende, at egentlige stolpebyggede huse ikke træder entydigt frem. De har uden tvivl været der, og de mange fund af brugsgenstande, smykkedele og mønter fra 1100-årene bekræfter Historisk Forenings første iagttagelser: Der har virkelig ligget en gård på dette sted dengang da Skjalm Hvides datter Magge skænkede gods i Hagerup til Sorø Kloster. Det er et stærkt argument for, at det virkelig er "vores" Hagerup, som omtales i gavebogen.

En nærmere undersøgelse af voldgraven står på ønskesedlen for det kommende års undersøgelser. Vi kan derfor ikke sige, om voldgraven allerede i 1100-årene har eksisteret og følgelig heller ikke om gården har været befæstet på den tid. Vi må vente lidt endnu

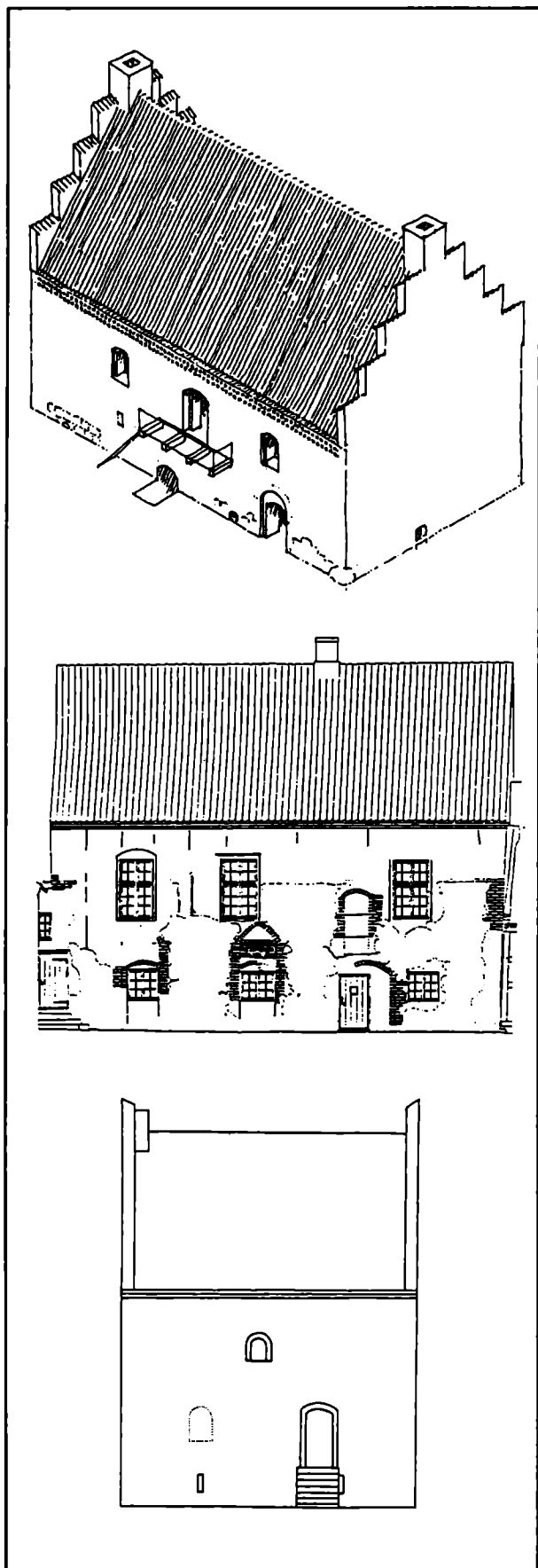
for at få afgjort, om voldstedet i Hagerup er en af 1100-tallets stadig få privatborge, eller den hører til i den langt mere almindelige kategori af 1300-tallets borganlæg.

En gård har også i middelalderen været som en levende organisme med utallige om- og tilbygninger alt efter de driftsmæssige behov. Fra 12-1300-årene og frem må gårdens forskellige bygninger overvejende være blevet opført i bindingsværkskonstruktioner, dvs. de er blevet funderet på en simpel syld af marksten blot lagt ovenpå jorden. Det er ikke en byggemåde, vi som arkæologer er begejstret for. Den fjernes nemlig let, når man bygger videre på stedet, og den efterlader stort set ingen spor. Fra 12-1300-årene har vi derfor kun få bygningslevn. To sikre ovnanlæg og resterne af et tredje foruden et par syldstensrækker og tre mulige fundamentsgrøfter.

Til 1300-årene hører også et stenhus, som har været opført på et fundament af helt op til 1,8 m's bredde. Det er murtykkelser, som vi kender det fra middelalderens kirkebyggeri, og huset har haft mindst 2 etager. Det havde i grundplan et ydre mål på 8,5 m x 6 m. Bevaret var foruden en del af fundamentet - det meste

Udsnit af oversigtsplan fra de arkæologiske udgravninger på Hagerup voldsted i perioden 1992-95. Stenhusets grundplan med brolægning, rende og resterne af fundamentet. Til venstre begyndelsen på kloakrenden. Sammentegning Jannie Jørgensen

var i 1930'erne blevet knust til skærver af den lokale Jens Vejmand -et brolagt kældergulv med rende. Den ledte hen til bygningens vestvæg, hvor der oppe i væggen må have været en udslagsvask med afløb til en træ- og stensat kloakrende, der over en strækning på 30 m førte fra huset ud til søen.

Skal vi have en fornemmelse af dette massive stenhus på Hagerup voldsted, kan vi se på tre stadig eksisterende senmiddelalderlige bygninger. Det såkaldte Sønnerhus på Tjele nord for Viborg er det bedst bevarede, men også på Østrupgaard nord for Faaborg kan man trods senere ombygninger få et indtryk af det middelalderlige udseende. De er begge større (Tjele måler 17,3 m x 9,8 m og Østrupgaard 15 m x 8,2 m) end huset på Hagerup voldsted. Vi skal derfor se Hagerup stenhus som noget mere tårnlignende, nærmere som stenhuset på Østergaard i Salling (9,5 m x 7 m). Der kan i hvert fald ikke være tvivl om, at det har spillet en væsentlig rolle i forbindelse med stedets forsvaret.

Stenhuset stod helt frem til 1600-årene, i en periode i kombination med en lettere bygning, hvor vi har undersøgt en forsænket køkkendel med stensat trappe, ildstedsfundament og lerstampet gulv. Det er svært at lade være med at spekulere på, om den svenske hær i forbindelse med besættelsen af Sjælland i årene 1658-1660 også har hærget i Hagerup? I hvert fald er der kort efter denne tid sket en større ombygning af hele voldstedet. Det er blevet planeret, og vi kan se, at man har afgravet topfladen og kørt materialet ud på bankens sider, samtidig med at selve siderne ud mod søen er blevet sikret med store sten. Voldgraven har man villet beholde, og udvidelsen af det bebyggelige areal ud mod søen har været den løsning, der blev foretrukket, da den store firlængede gård, vi kender fra udskiftningskortet skulle bygges.

Voldgraven har i 1700-årene været helt uden forsvarsmæssig betydning, men den har bidraget til at hæve gårdens sociale anseelse. Om ikke på landsplan, så i forhold til de andre gårde i landsbyen. Med et navn som "Hofgaarden" kunne ingen da være i tvivl.

- ◁ *Øverst Tjele, Sønnerhusets gårdside set fra nordvest (Hans Henrik Engqvist 1974), nedenunder Østrupgaard, stenhusets gårdside (Hans Henrik Engqvist 1954) og nederst Østergaard, rekonstruktion af den ældste bygnings gårdside (Hans Henrik Engqvist 1993)*

Erik Ejegod

Notater omkring tilblivelsen af monumentet

Joseph Salamon, billedhugger

... Og Borgmesteren spurgte: "Kan du også lave noget, som ligner"? ...

Det har glædet mig, at arbejde med skulpturen - men vejen var lang fra den første forespørgsel til den dag, da Kong Erik stod på sin sokkel og skuede ud over byen.

Hvordan bærer man sig ad? Jeg kendte noget til Erik Ejegod fra historiebøgerne, især fra Baches "Nordens Historie", illustreret af broderen Otto Bache (*De sammensvorne i Finnerup lade*), og jeg prøvede at forestille mig ham både hvad udseendet angår og hans personlighed.

Der findes ingen billeder af ham, på nær et relief på en dør i Ribe Domkirke. Billedet er lavet 100 år efter hans død, med udstående øjne, langt overskæg og kronen på sned. Faktisk ubrugeligt. Af historien fremgår det, at han kom til Rom og gav Paven et tilbud, som denne ikke kunne afslå. Broderen Knud blev helgenkåret og Norden fik et bispedømme i Lund. Altså måtte han se klog ud. Broder Knuds hjerneskal (i Odense) er stor og kraftig - altså måtte han se stor og stærk ud. Kvindekær skulle han også ha' været - han skulle se smuk og sanselig ud. Skulderlangt hår var tidens mode.

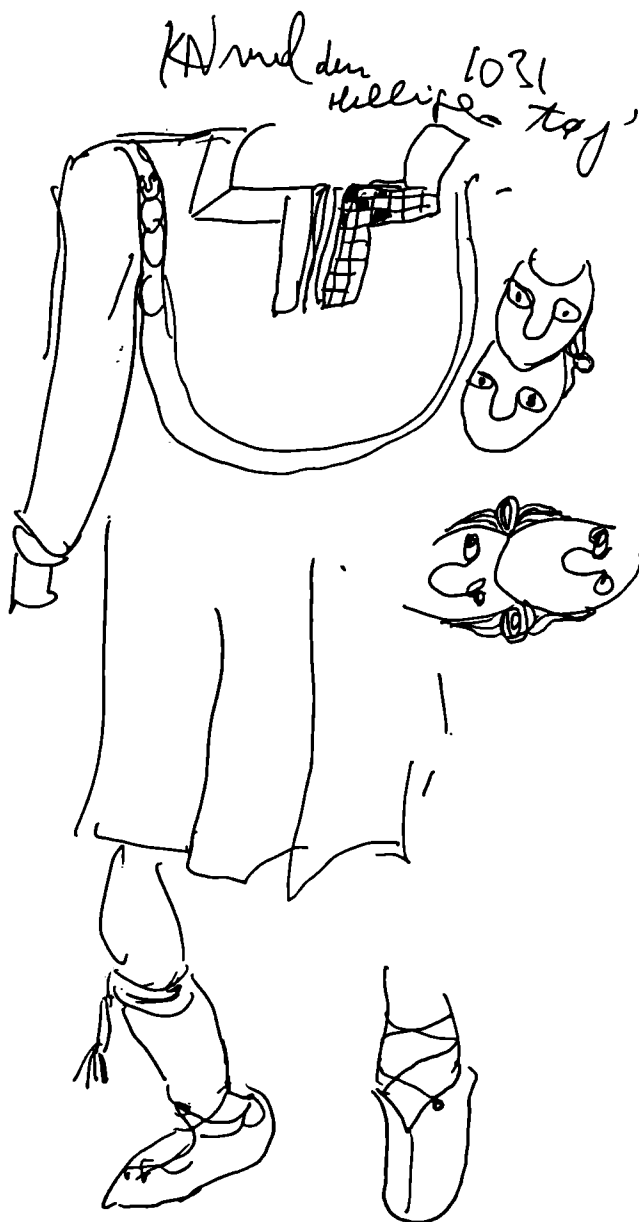
Jeg tog ind på Nationalmuseet for at se på dragter, brynjer og kroner. Man gik med kjortel og kappe.

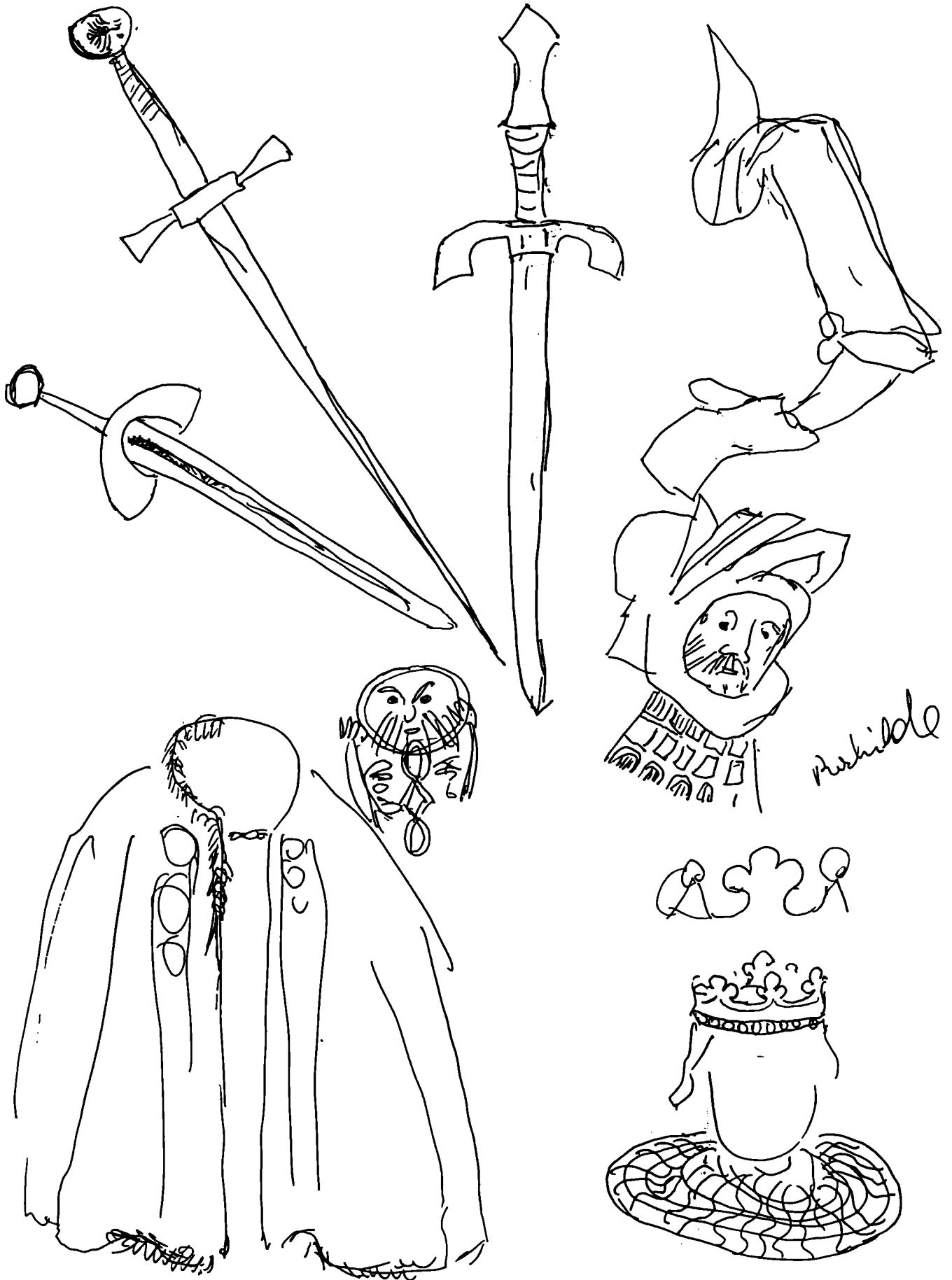
Kronen fandt jeg afbilledet både på samtidige krucifixer, manuskripter og stenportaler.

Konger og krigere måtte have et sværd. Et to hånds sværd. Men her ville jeg lave det lidt anderledes. De samtidige sværd var lidt "ukunstneriske" med stive parerstænger. Jeg valgte en mere rund form fra ca. 1170 tiden. Ved afsløringen var jeg lidt bange for Museumschef Niels-Knud Liebgott - Middelalder autoriteten. Jeg talte med ham om det, og han beroligede mig med ordene: "Det betyder ikke noget, det er kun dig og mig, der ved det".

Åby -krucifixet

Rustbilde

Da efterforskningsarbejdet var færdigt, gik jeg i gang med en model i lille størrelse, som blev fremlagt i byrådet og godkendt.

Dronning Ingrid så modellen, da hun besøgte byen og syntes godt om den.

Med disse opmuntringer i ryggen kunne det egentlige arbejde begynde. Finde sten. Stenens farve afhang af placeringen. Landskabsarkitekt og byråd blev enige om placering ved Rådhuset foran tårnet. Det betød en varm svensk granit - Quimbra, på en sort bornholmsk "Blå Rønne" sokkel. Stenen er brudt i Sverige, men bjergsidens ejere er et italiensk selskab, de skulle sende en større sending granit til Italien og min sten var med. Jeg så den passere København (den var mærket "Salamon"). 14 dage senere blev den leveret i Syd-

havnen hos det stenhuggeri, hvor jeg fik lov at stå og arbejde.

De er specialiseret i udførelse af af stensculpturer til billedhuggere. De er de bedste i landet. Men jeg foretrækker selv at hugge mine værker.

Jeg lavede først en skulptur i naturlig størrelse i materialet Sundolitt (fra Slingerupfabrikken) . . . og så igang med hammer og mejsel, diamantskærer og slibesten.

Efter urgammel skik bearbejdede jeg stenen liggende, altså skulpturen ligger, ikke skulptøren.

Egentlig er det såre enkelt - bare fjerne alt det, som ikke ligner Erik Ejegod.

Det var uhyre spændende for mig, at se skulpturen på sin sokkel ved Rådhuset. En rastløs fornemmelse, da 6 måneders huggearbejde var slut og afleveret.

Klostertomten

Henrik Græbe, museumsinspektør,
Nationalmuseet

Ved udgravningerne på klostertomten i 1936-38 kunne Charles Christensen og Vilh. Lorenzen ganske opsigtsvækkende afdække først Erik Ejegods store kirke i Svaldergade, derefter klostret syd for. Undersøgelserne gav det overordnede resultat, at kirken har været opført omkring år 1100 af frådstenskvadre og klostret langt senere af munkesten. Frådsten er gul, munkesten rød, så hvad materialerne angår udskilte de forskellige epoker sig fint fra hinanden i udgravningerne.

Fra selve klostret var det mest de grå kampesten til fundamenterne, der kunne ligge urørte tilbage og tilstrækkeligt til i grove træk at tegne hele klosteranlægget op med kirken i nord og de tre klosterfløje omkring en sluttet klostergård. Kun i klostrets syd-vestre hjørne var noget mur bevaret med syv skifter munkesten og længst ud i sydfløjen afdækkedes et gulv af munkesten til et kælderrum, hvor man kunne se, at det havde været dækket af fire hvælv. Bevaringsstanden her lovede godt med henblik på vestfløjen.

Kælderrummet ligger 10 - 17 m vest for Klosterstræde i haven bag Klosterstræde 13 og herfra skulle klosterfirkantens vestfløj strække sig mod nord og træffe sammen med kirken oppe ved Svaldergade, men om den var der og om den var ligeså velbevaret som kælderrummet, fik man aldrig at vide. Det skulle være et halvt århundrede, før der blev givet lov til at grave videre, hvilket skete, da parcellen fik en ejer, der stillede havearealet til disposition for arkæologiske undersøgelser. Disse foretoges i 1991 under Nationalmuseet med kraftig støtte fra Slangerup Kommune og uvurderlig assistance til harpningen fra Slangerup Historiske Forening.

Kommunens lille gravemaskine startede forsigtigt på udgravningen af vestfløjen med en 1,5 m bred grøft på behørig afstand fra Klosterstæde og 18 m mod vest. De øvrige klosterfløje var undersøgt og ét sted måtte grøften skære igennem vestfløjen. Der var imidlertid

*Sct. Maria klostres
priorisse-segl,
Slangerup 1466*

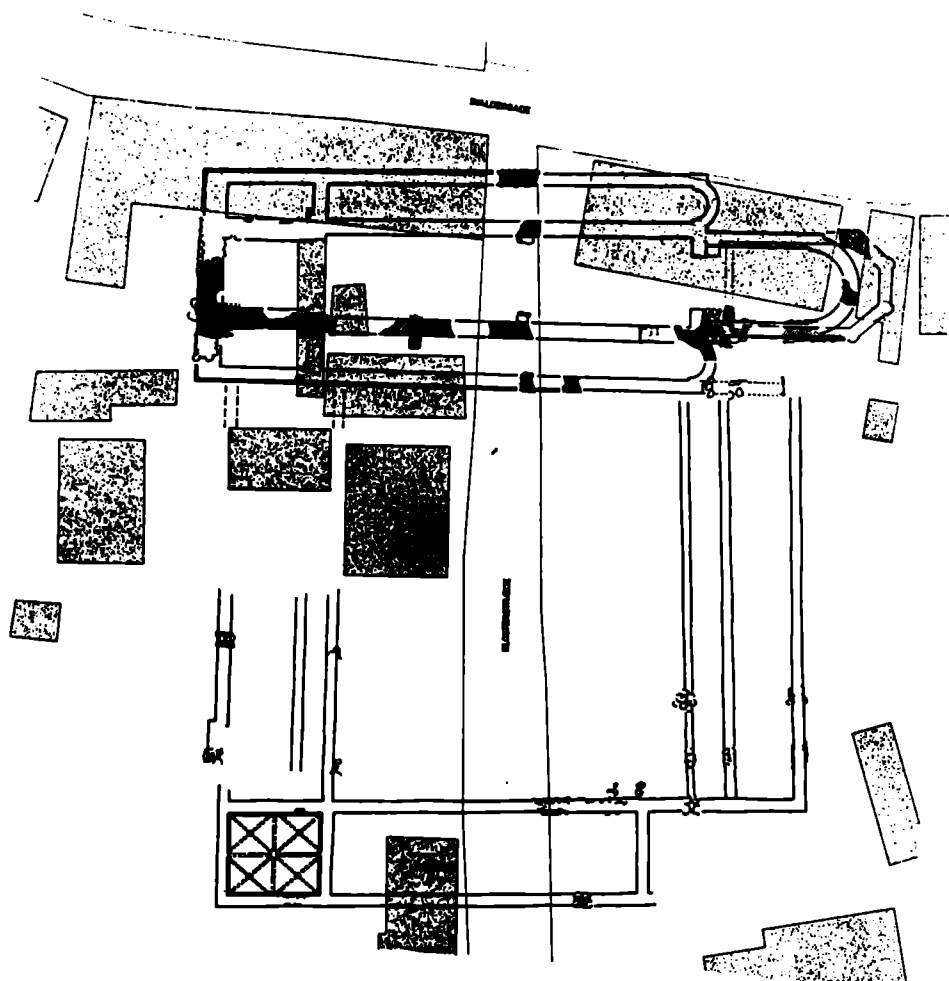
ingen faste bygningslevn med sten på sten bevaret, hvor grøften løb frem. Det var kun fyld af jord, grus og teglbrokker, der kom til syne i grøftens lange forløb ved maskinens afgravning, indtil den blev standset. Grøftens bund blev med ét ensfarvet gullig og det var ikke grundsand, det var et ganske jævnt 15 cm tykt lag frådsten ①, så jævnt, at det en gang må have bestået af fliser lagt direkte på den oprindelige muld. Frådstenslaget strakte sig over 12 m i grøftens hele bredde og var i begge ender både mod vest og øst afbrudt af sekundære nedgravninger på tværs af undersøgelsesgrøften.

Disse nedgravninger blev tømt for hånd. I vest afdækkedes ret snart et kraftigt kampestensfundament ②, 1,5 m bredt, mens der i øst blev tømt to meter ned ③, uden resultat. Det var godt tre meter ned under jordoverfladen, da en fagmand behjælpeligt kom til assistance med en kloakrensers og kunne føle fastere bund endnu en meter ned. Der var altså ingen kampesten dette sted, ja der var faktisk ingenting. Den rimeligste forklaring på denne nedgravning ③ var en tømt fundamentsgrav, tømt for alle kampesten til brug som bygningsmateriale andetsteds og da svarende til den anden nedgravning i vest ②, der blot ikke var tømt til bunds. Det 12 m lange frådstenslag ① mellem nedgravningerne kunne dermed være gulvet i en bygning på mindst 13-14 m indvendigt mål og opført længe før klostret. Det samme niveau var ved en tidligere udgravning fastlagt for et tilsvarende gulv i frådstenskirken.

Hvor blev nu klosterfløjen af, den var jo yngre og måtte ligge ovenover frådstenslaget. Det var en nærliggende tanke, at den kunne være opført på de samme fundamenter, som den ældre bygning, men en 14 m bred klosterfløj i Slangerup er ikke sandsynlig, og tanken måtte opgives. Dog kun halvt, fordi det kraftige delvist bevarede kampestensfundament ② i vest kunne være genanvendt alene, hvilket også blev

Det er ikke muligt eller tilrådeligt at drage vidtgående slutninger ud fra den trods alt begrænsede undersøgelse, der har fundet sted i klostrets vestfløj langt væk eller 25 m fra kirken. Udgravningen i 1991 viste dog naturligvis først og fremmest, at den har været der og dernæst nøjagtigt, hvordan den har været placeret. Det er også af betydning, at klosterfløjen det undersøgte sted har været opført ovenpå en ældre bygning. Der er efterhånden undersøgt ikke så lidt af Slangers forjættende undergrund, der ikke er særlig meddelssom, uagtet oplysningerne er der. Med de mange udgravninger er billedet af fortidens Slangers langsomt vokset frem som en spredt samling ikke nærmere definerbare frådstensbygninger på den senere klostertomt. De er erkendt nordligt under klostrets østfløj og nu én 25 m fra kirken under klostrets vestfløj. Gulvet i sidst nævnte bygning afdækkedes i begge undersøgelsesgrøfter på 8 meters afstand og har dermed dækket over et areal på mindst 110 m², forudsat det ikke tilhører to huse, hvilket ville være sært. Det kan slås fast, at det oprindelige Slangers lå, hvor

klostret senere var. Ingen andre steder i byen har fornemme bygninger opført af frådsten givet sig til kende, bortset fra kor og apside til den oprindelige Sct. Mikaelkirke, under den nuværende. Og den store kirke i Svaldergade har været centrum omkring 1100. Også før den var der en bebyggelse, som i hvert fald strækker sig tilbage til midten af 1000-årene. Slangers var kongelev, en kronens kongsgård, i den landsomfattende kongelige forvaltning. Systemet havde sin styrke i 1000-årene og ind i 1100-årene, hvor det i takt med samfundsudviklingen afløstes af nye styrelsesformer. Byen blev købstad. Kongsgården mistede sin betydning i forvaltningen og har vel uden større afsavn for kronen eller kongen kunnet overlades til en klosterstiftelse omkring 1170. Først tohundrede år senere fik klostret også kronens ejendomme i byen. Til en begyndelse har det utvivlsomt været indrettet i de eksisterende bygninger til kongsgården ved kirken, og udgravningen i vestfløjen viser, at det først langt hen ad vejen har formået at opføre sine egne på samme sted.

Slangers kloster, udgravningsplan

Købstaden Slangerups nedlæggelse i 1809

Christian Larsen, arkivleder, Slangerup kommune

Slangerups "dødsdom", købstadsrettighederne bortfalder.

Først må vi nok se lidt på, hvad en købstad egentlig er. "En købstad er en bymæssig bebyggelse med en særlig styreform og med særlige rettigheder for køb og salg (købstadsrettigheder). Købstæderne opstod allerede i ældre middelalder og bevarede med visse ændringer indtil 1970. Købstæderne lededes af et råd, bestående af flere borgmestre og rådmænd. Bl.a. ved markeder og torve fik købstæderne eneret på handel, køb og salg indenfor et begrænset område".

Slangerup fik købstadsrettigheder allerede omkring 1250 og blev dermed en af de ældste købstæder på Sjælland. På det tidspunkt eksisterede der kun fire købstæder i det nordsjællandske område, nemlig foruden Slangerup, Søborg ved Gilleleje, Skibby i Hornsherred og Roskilde. I dag er som bekendt kun Roskilde tilbage, de tre andre er nedlagt. Den sidste var Slangerup, der efter at have været Nordsjællands Handelscentrum gennem flere hundrede år, nu i 1809 skulle nedlægges.

Det fortælles der om her:

Indledningen til kongens skrivelse om "dødsdommen".

Den enevældige konge, Frederik VI udstedte denne ordre:

"Kjøbenhavn 12. Mai 1809.

Fredericus Sextus P.P:

Vor Gunst: Os er allerunderdanigst bleven foredraget: At vor Kjøbstad Slangerup, hvis Bygninger, ved den samme Bye, for omtrent 2 Aar siden overgangne Ildsvaade, for største Deel bleve lagt i Aske, er i megen Aftagelse, da Kjøbstaden Frederichssund, som ikkun ligger i en Afstand af 1 Miil derfra, har i den senere Tid, formedelst dens Angenemen Beliggenhed, tiltrukket sig al Handel fra Slangerup, for hvilken den

i Begyndelsen blot var et Ladested, af hvilken Aarsag det derfor er bragt i Forslag, at denne Kjøbstad, hvor Byfoged-Embedet for indeværende Tiid er vacant, nu maatte forandres til en Landsbye. Efter at have taget denne Sag, tillige med de Os i øvrigt foredragne Omstændigheder i nøjeste Overvejelse, giver Vi Dig hermed tilkiende, at Kjøbstaden Slangerup herefter skal anføres som en Landsbye."

Således lyder indledningen til kongens skrivelse til amtmanden over Frederiksborg Amt, H.N. Archtander, dateret den 12. maj 1809. Er det kongens egne ord? Nej! Ordene kommer fra hans kancelli, hans sekretariat. Det er embedsmænd, der har bestemt ordlyden. Kongen har bare skrevet under. Embedsmændene er først og fremmest amtmanden H.N. Archtander, sammen med Slangerups tidligere byfoged Rathenburg og den konstituerede byfoged C.P. Feilberg. Det er disse mænd, der har støbt kuglerne. Alle tre var enige om, at Slangerup fremover skulle være en landsby.

Var det Slangerups egen skyld?

Der var forhold, som må have bidraget til, at man på højere sted tog beslutningen om købstadens nedlæggelse. Det ladested, som blev anlagt ved Sundby Færge i 1578, virkede som en magnet på Slangerups handlende. Hvorfor transportere varene den lange vej til Slangerup og sælge dem dér, når man langt lettere kunne sælge dem i havnebyen? Det var spildt arbejde at læsse på fjælle vogne og skrumples sig ad elendige hjulspor til Slangerup. Der var allerede adskillige handlende, der havde fast bopæl i havnebyen. Slangerup Ladeplads følte sig som en by - en lille "købstad". Det er klart, at det gik ud over handelen i den gamle by. Der skete da også en fraflytning. Indbyggerantallet var faldet fra året 1801 til 1808, hvor der kun var omkring 300 sjæle.

Konkurrence fra Hillerød.

Slangerup havde allerede i 1770-erne fået en ny konkurrent, Hillerød, hvor forretningslivet blomstrede, bl.a. ved kongernes bevågenhed, medens Slangerups købmandshandel sygnede hen. Håndværkerne havde det ikke bedre end købmændene. De var jo afhængige af handelen, der skulle trække kunder til byen. I 1743 havde byen tre købmænd, men 33 håndværkere og 12 brændevinsbrændere. I 1788 betegnes Slangerup af stiftsamtmænd som "den elendigste og fattigste købstad i stiftet".

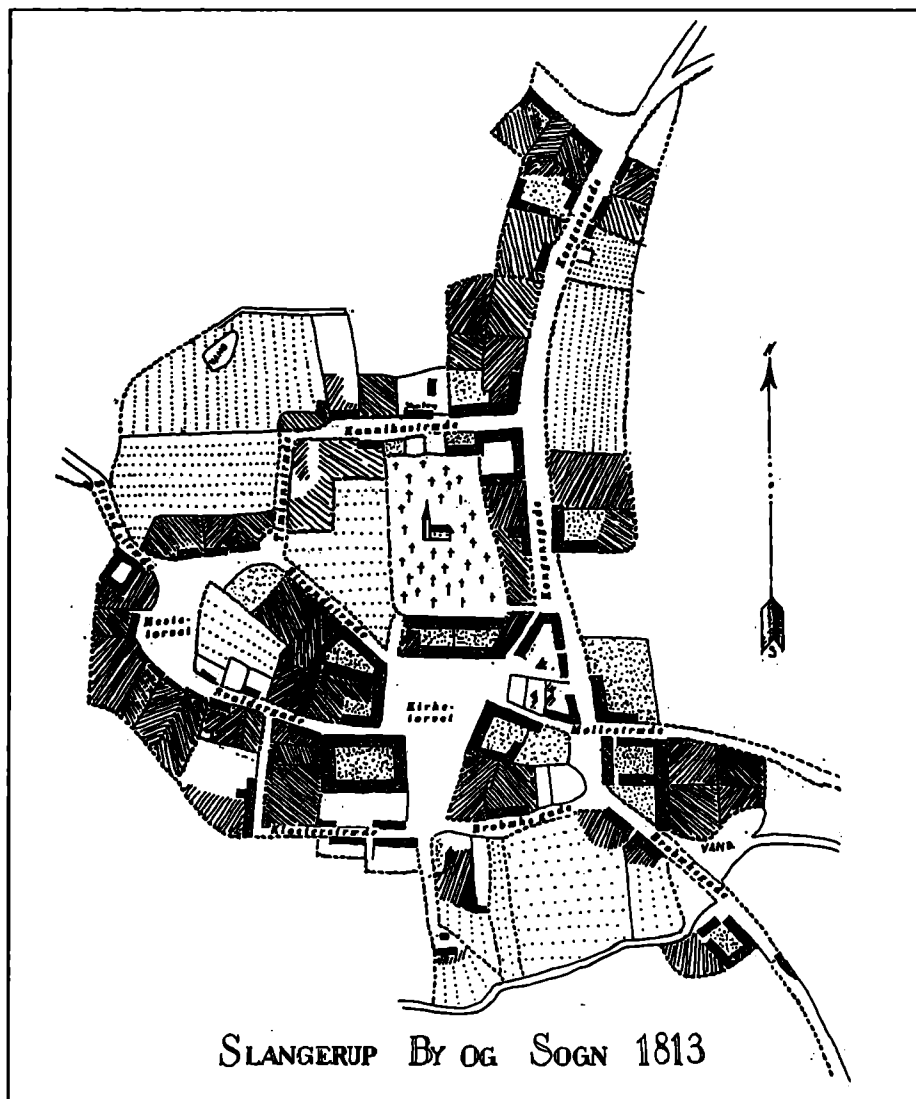
Et studenterbesøg i 1797.

Pinselørdag den 3. juni 1797 vandrede to studenter gennem Københavns Nørreport ud i det lyse sommerland, for at begive sig på vandring gennem Nordsjælland, for at begive sig på vandring gennem Nordsjælland. Den ene fortalte senere i en beretning om deres oplevelser på turen. Han hed Lauritz Engelstoft. Den

10. juni 1797 gik turen fra Jægerspris til Slangerup. Han fortæller: "Vi naaede Kl. 11 Slangerup, den usleste Kjøbstad jeg endnu har seet. Hobroe, Niibe og Løgstør see dybt ned paa den. Igjennem nogle elendige trange Gyder listede vi os ned til Byefoged Arff ... Gaderne ere saaledes broelagte, at man maa takke Gud, naar man ej brækker Beenene ... Var der mon noget at gemme på?"

Brand i byen 1808.

Natten mellem den 30. april og 1. maj opstod der igen brand i Slangerup. Denne gang opstod ilden i fhv. postmester Nøragers gård på hjørnet af Hestetorvet og Svaldergade. Branden var sandsynligvis påsat, ligesom de tidligere års brande i byen. Nøragers nabogård i Svaldergade gik også op i luer sammen med fire huse. Ilden for videre mod Vommegade (nu Strands-træde), hvor et stort kornmagasin brændte, videre ind

i Timianstræde og Kannikestræde, hvor skolen, lærerboligen, præstegården og yderligere fem huse raseredes af ilden. Ilden fortsatte op ad Kongensgade, hvor fem boliger sammen med Acciseboden brændte. Da ilden omsider blev standset havde byen mistet 4 gårde og 18 huse, ialt 432 fag hus, vurderet til 5250 rigdaler. Der var 26 brandlidte familier.

Var det denne brand, der var årsag til købstadens nedlæggelse?

I indberetningen til kancelliet blev virkningerne af denne brand stærkt overdrevet, således at det lød, som om hele byen var brændt ned, hvilket jo ikke var rigtigt. Men i kongens skrivelse blev branden taget til indtægt som en af årsagerne til købstadens nedlæggelse. Kancelliet foreslog nemlig i 1808 overfor amtmanden, at Slangerup skulle nedlægges som købstad. Amtmanden, byfoged Feilberg og den gamle provst Nicolaj Raben gik alle ind for tanken. De mente, at når jordene og overdrevet blev udskiftet "*ville beboerne bringes fra fattigdom til velstand*". Men det skulle gå anderledes!

Udskiftningen af Overdrevet.

Det viste sig, at Slangerupborgerne godt nok fik rådighed over overdrevsjorden, *men de skulle betale en afgift til filialen Frederikssund!* Frederikssund ville nemlig ved overgangen til selvstændighed komme til at mangle penge. For at kunne stå på egne ben, manglede Frederikssund en række institutioner, som man hidtil havde delt med Slangerup. Men Frederikssund havde intet opland, hvorfra pengene kunne inddrives, mens Slangerup havde masser af jord.

Derfor blev det i den kongelige skrivelse fastsat, at Slangerupborgerne skulle betale en afgift til Frederikssund ved overtagelsen af jord på Overdrevet. De første 5 år skulle intet betales. De følgende 5 år 16 skilling pr. td. land, herefter 5 år med 32 skilling pr. td. land og derefter 48 skilling pr. td. Efter 20 års forløb og fremover 64 skilling pr. td. land. Af Frederikssunds regnskaber kan vi se, at afgiften af Slangerups Overdrev skæpper godt i kommunekassen. F.eks. betales i 1848 190 rdl. og 50 mark, det næsthøjeste beløb på indtægtssiden i kommunens regnskab.

Slangerupborgerne var meget bitre over at skulle betale til Frederikssund. Det forekom mange borgere, at der var tale om en foræring til "filialen". Slangerup sogneråd søgte flere gange om at få afgiften afskaffet, men Frederikssund byråd afviste anmodningerne. Af-

gifterne bortfaldt først i 1920. *Den uret som Slangerupperne følte var overgået dem, kom således til at vare i over 100 år.*

Andre betingelser for Slangerups "dødsdom".

Selv om kongen skrev under, var der dog en af hans nærmeste, der tilføjede, at forandringen "*ikke bør benævnes som en reduktion*", men det var jo ikke rigtigt. I skrivelser (eller ordren) forklares yderligere om det, der skal ske. Der er knyttet yderligere betingelser: Brændevinsbrænderierne kan fortsat virke ved de nuværende ejere og medens deres koner endnu lever. Afgifterne skal stadig betales.

Købmænd og håndværkere, der har næringsbrev, må beholde deres virke. Denne ret gælder også deres hustruer.

I købstadstiden har Slangerup ikke afgivet borgere til krigstjeneste. Det var kun landsbyfolk og øvrige landboere, der blev udskrevet til soldatertjeneste. Slangerups nuværende krigsdygtige borgere skal stadig være fritaget, også deres nuværende børn - men ikke senere fødte.

De offentlige transporter (kørsel for postvæsenet og persontransport med f.eks. læge og jordemoder eller med syge til sygehus) skal ændres til de regler, der gælder for landet som helhed. Der skal stadig oprettholdes et vognmandsdrag til rådighed bl.a. for postvæsenet.

Den jord og de ejendomme i Slangerup, som Frederikssunds borgere nu ejer - eller i fremtiden bliver ejere af - anses som Frederikssunds ejendom og skatter og afgifter skal tilfalde købstaden Frederikssund. Kongens skrivelse er ikke sendt til Slangerup, men til amtmanden over Frederiksborg Amt, H.N. Archtander. Slutordene er:

"Hvorefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette og Vedkommende saadant til Efterretning at tilkiendegive".

Vi kan næppe slutte bedre end med Arne Sundbo's ord:

"Saaledes var nu Forandringen fra Købstad til Landsby fuldbyrdet, idet hundredaarige Traditioner var sønderbrudt af Fattigdom. Paa den lille Plet, som forud var Slangerup Købstad, havde dér Slægt efter Slægt udfoldet sig alt det Liv, en Smaakøbstad trods Tilbagegang og vekslende Skæbner havde rummet. De smaa, bitte Rammer havde været fyldt af Institutioner og Debatter, Selvstyre og sociale Kampe. 1809 var det altsammen forbi. Historien havde vendt et Blad i sin Bog".

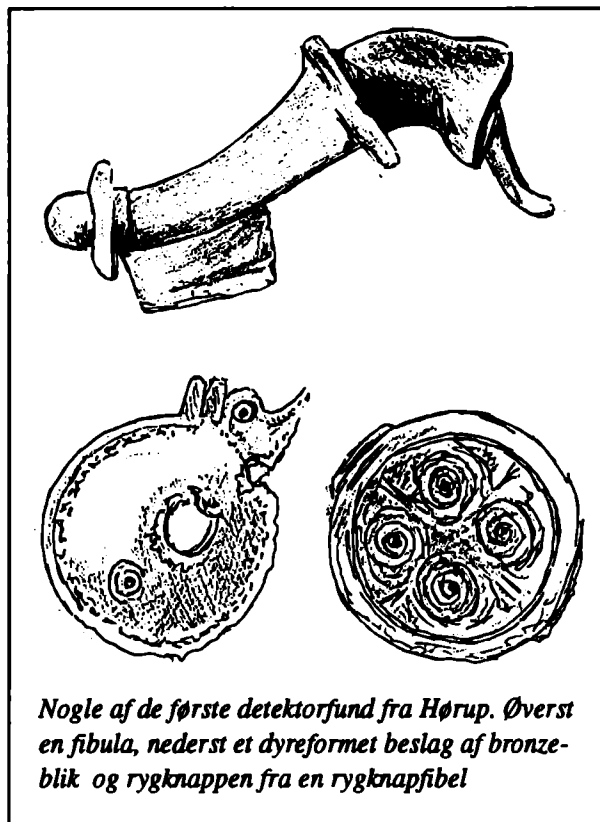
Hørup - en værkstedsplads fra romersk jernalder

Søren A. Sørensen, museumsinspektør,
Egnsmuseet Færgegaarden

Lige øst for landsbyen Hørup, der ligger mellem Frederikssund og Slangerup, er der i de senere år gjort en række spændende fund fra romersk jernalder. Stedet har været kendt i arkæologiske kredse siden slutningen af 1950'erne, hvor den kendte amatørarkæolog Karl "Kulsvier" Nielsen, fra Værløse, foretog en mindre udgravning på stedet. Ved den lejlighed blev der fundet en del keramik og mange dyrekogler, men ellers intet, der kunne tyde på at vi her havde med en meget speciel boplads at gøre. Herefter gik en årrække, uden at der dukkede nyt op omkring pladsen, kun den tidligere ejer, Poul Pedersen, gjorde fund fra tid til anden, og i 1970'erne blev der fundet en lille bronzering, som afleveredes til Nationalmuseet.

Det var først i 1992, at der for alvor kom gang i sagerne, og det skete ved lidt af en tilfældighed. På dette tidspunkt var Færgegården i gang med en mindre udgravning ved gården Lærkefryd ved Jørlunde, et sted hvor der i forrige århundrede var fundet fire guldbrakteater, en guldring og enkelte andre genstande. Her havde vi genoptaget undersøgelserne bl.a. med hjælp fra en lokal detektorarkæolog, og med rige og spændende fund som resultat. Museet var på daværende tidspunkt startet med at afsøge en række af de gammelkendte fundsteder med metaldetektor, og i forbindelse med Lærkefrydgravningen besøgte vi en dag Slangerup Historiske Forenings undersøgelse i Hagerup. Her traf vi Jens Westerlund, der fortalte os at på Poul Pedersens mark ved Hørup, nærmest vadede man i potteskår fra jernalderen. Lokaliteten var som nævnt kendt, uden at den dog af sognebeskrivelsen på nogen måde fremstod som specielt interessant.

Da jernalderkeramik i den mængde, som skitseret af Jens Westerlund, dog langt fra er almindeligt her på egnen, besluttedes det at Kurt Villumsen fra Græse skulle afsøge området med metaldetektor, og denne

Nogle af de første detektorfund fra Hørup. Øverst en fibula, nederst et dyreformet beslag af bronzeblik og ryknappen fra en ryknapfibel

afsøgning gav næsten øjeblikkeligt resultat i form af flere bronzefibler fra romersk jernalder.

Detektorafsøgningen fortsattes frem til 1994, hvor museet foretog sin første mindre udgravning på stedet. På dette tidspunkt havde detektorafsøgningen givet helt usædvanlige resultater især i form af bronzefibler, men også en lang række andre metalfund. Det, der dog vakte den største interesse hos os var, at der også blev fundet en del bronzeklumper og bronzeskrot samt slagger, noget der kunne tyde på, at der havde foregået en vis form for produktion på stedet. Nu er værkstedspladser fra romersk jernalder langt fra dagligdags kost, så muligheden for at undersøge en plads, hvor der måske var produceret bronzefibler, blev grebet med kyshånd.

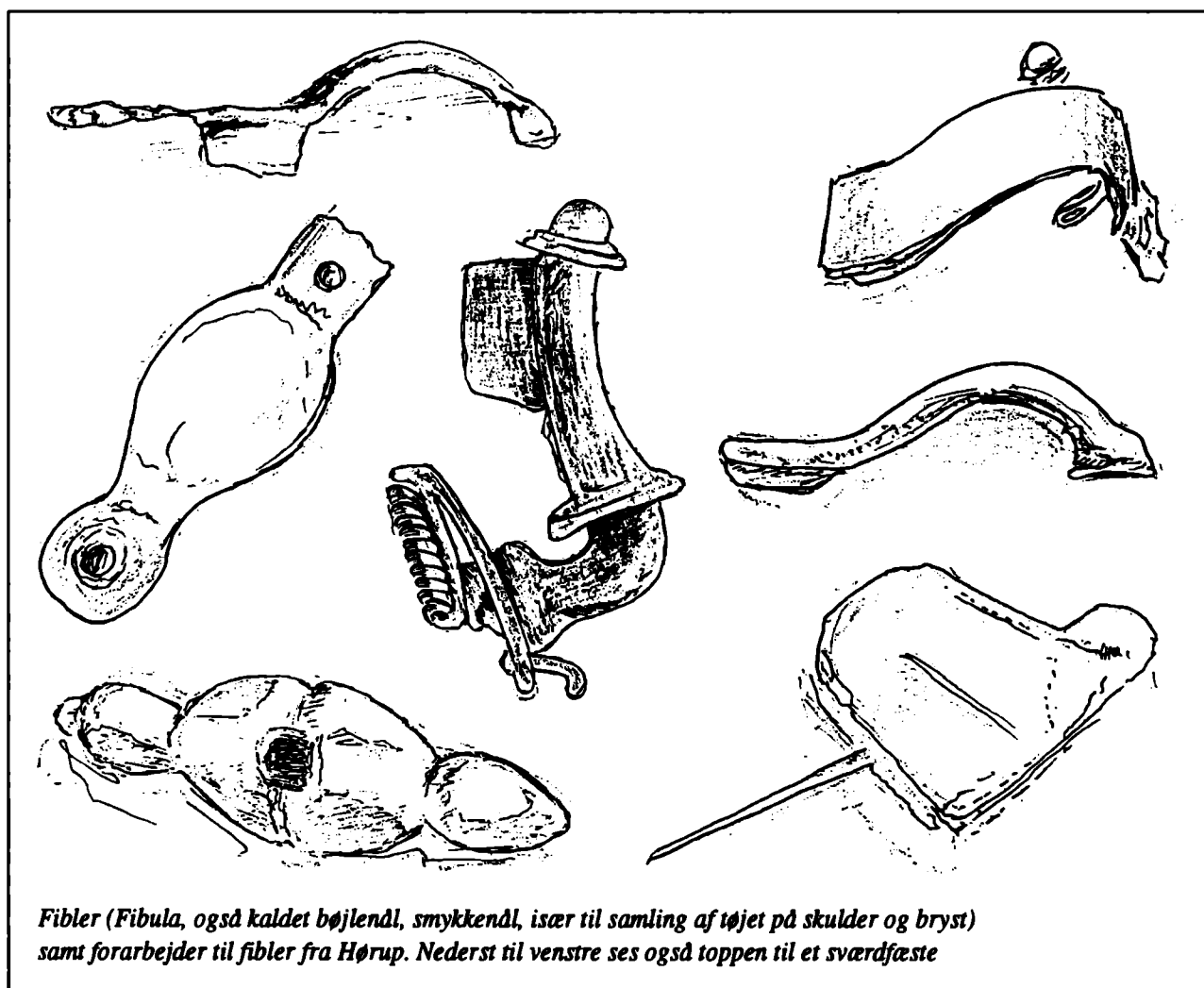
Vores første lille udgravning i 1994 afslørede, at Høruppladsen gemte mere end blot en bronzestøber. Efter at pløjelaget var trukket af med gravemaskine, blottedes et rigt og spændende kulturlag. Visse steder på pladsen er kulturlaget mere end en meter tykt, og overalt i laget optræder større og mindre plamager af rødbrændt ler, stenkonzentrationer og affaldsdynger fra forskellige værkstedsproduktioner. I 1994 blev der således fritlagt et område, hvor talrige slagger, lidt

bronzeskrot, støbedråber af bronze samt en smeldegigel, viste at en bronzestøber havde arbejdet. Men ganske tæt herved havde en anden håndværker deponeret sit affald i form af store mængder hjortetaksspåner og udsavede lister af hjortetak. Imellem dette affald fandt vi små brudstykker af kamme og nåle, der fortalte os hvilke produkter benmageren havde fremstillet. For en benmagers værksted var det nemlig vi havde fundet.

Den lille undersøgelse i 1994 viste med al ønskelig tydelighed, at her var noget helt specielt at komme efter, og i 1995 og 1996 fortsattes udgravningen med en økonomisk støtte fra Rigsantikvaren på ca. 350.000 kr. Uden disse penge havde det ikke været muligt at gennemføre undersøgelserne i det omfang, som var nødvendigt for at få et nogenlunde overblik over, hvad der fandtes på pladsen. En af de vigtigste iagttagelser inden for de to sidste udgravningssæsoner, har været at vi kunne påvise store mængder af ristet myremalm

på pladsen. Disse forekomster af ristet myremalm kan kun stamme fra en jernproduktion på stedet, så selv om vi endnu ikke har fundet jernudvindingsovne, er det hævet over enhver tvivl at man har udvundet jern af myremalm her ved Hørup. Det er muligvis netop denne jernudvinding, der har været medvirkende til, at der så voksede et lille håndværkerkvarter op omkring jernsmedene. Talrige fund af slagger fra jernsmedens esse har tydeligt vist, at der er fremstillet mange jerngenstande her ved Hørup.

Som nævnt er der ikke fundet jernudvindingsovne ved Hørup, men i 1966 blev der udgravet 7 andre ovne. De målte ca. 1,5 x 1,0 m i grundfladen, der bestod af hårdbrændt ler, lagt over en stenfundering. Stenene har haft til formål at holde på varmen, når der ikke længere fyredes i ovnen. Hvad man har produceret i disse ovne ved vi ikke, men konstruktionsmæssigt ligner de meget de bageovne som man endnu i forrige århundrede havde på landet til brødbagning. Det er

Fibler (Fibula, også kaldet bøjlendl, smykkendl, især til samling af tøjet på skulder og bryst) samt forarbejder til fibler fra Hørup. Nederst til venstre ses også toppen til et sværdfæste

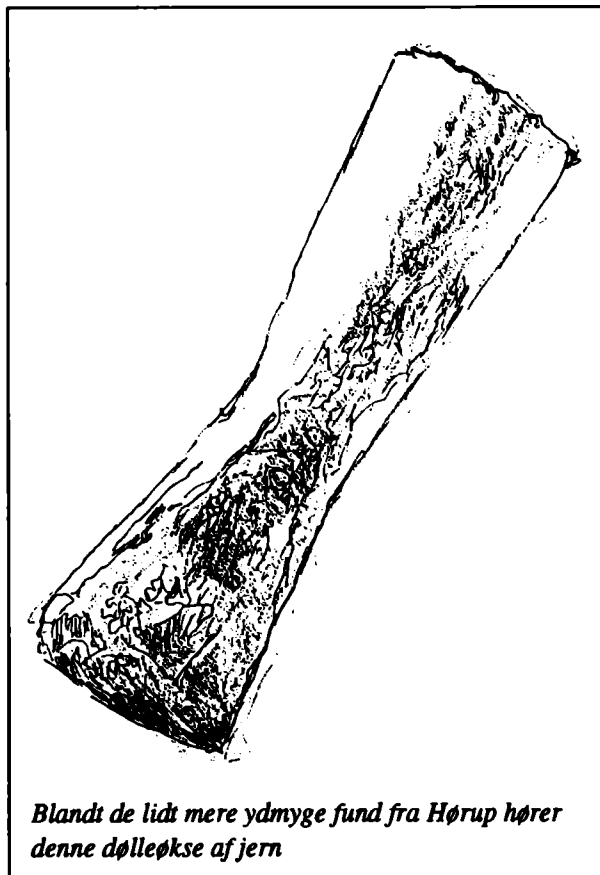
dog vanskeligt at forestille sig, hvorfor der skulle have været behov for brødbagning i så stor stil her på en værkstedsplads.

Efter tre års udgravninger på Høruppladsen er vi blevet meget klogere på, hvad der er foregået i perioden fra omkring år 100 og frem til år ca. 500, men der er stadig mange spørgsmål, som står ubesvarede hen. Et af de vigtigste spørgsmål at få besvaret er: hvor boede disse håndværkere egentlig? Er der en boplads knyttet til værkstedspladsen, og i givet fald, hvor ligger denne? Dette spørgsmål er af så central betydning for tolkningen og forståelsen af pladsen, at jeg håber at det bliver muligt at foretage en systematisk eftersøgning efter denne boplads i de kommende år.

Set på landsplan er Høruppladsen, sammen med Lundeborg på Fyn, nok de to vigtigste jernalderlokaliteter, som er undersøgt i de seneste årtier. Det, vi finder på disse to pladser, er regulære håndværkerkvarterer, som på mange måder foregriber begivenhederne i de følgende århundreder. Værkstedspladser bliver således først almindelige i Danmark omkring 700-årene, men på dette tidspunkt er Høruppladsen allerede forladt efter at have fungeret i ca. 400 år.

Ser vi på omgivelserne omkring Hørup, så er der faktisk vidnesbyrd om aktiviteter på mange niveauer i den periode, hvor værkstedspladsen fungerede. Ved Jørlunde er der således fundet et særpræget offerfund, bestående af ca. 40 dele af vognhjul fra romersk jernalder, sænket ned i Rappendam mose. Sammen med vogndelene blev der fundet et skelet fra en ca. 30-årig kvinde. Ikke langt her fra på markerne ved gården Lærkefryd er der, som nævnt i indledningen, fundet mange spredte metalfund, der er tolket som spredte offerfund. Disse fund består af ca. 45 romerske sølvmønter, 4 guldrakteater og omkring 20 stykker guld i form af fingerringe og ituhakket brudguld. Ud over ovennævnte er der fundet forskellige smykker og et støbt sværdfæste af bronze. Dateringsmæssigt stammer fundene fra Lærkefryd fra romersk og germansk jernalder samt et par fund fra vikingetid.

Rige gravfund kendes fra Uggeløse og området omkring Sperrestrup. Her er fundet grave fra romersk jernalder med guldringe, drikkeglas og drikkehorn af glas, fremstillet i romerske værksteder, samt diverse spande og kar af bronze, også importeret fra romerriget. Om det er denne overklasse, som har ejet og kontrolleret driften på Høruppladsen ved vi ikke, men

når først bopladserne i området begynder at dukke op, får vi måske et bedre indblik i, hvor den herskende klasse har boet og ikke kun hvor de er begravet.

Et sidste fund, som bør nævnes er en pælespærring i Roskilde fjord ud for Frederikssund. Denne spærring er dateret til slutningen af romersk jernalder, og må også være et udtryk for en herskende overklasses forsøg på at få kontrol over søfarten på Roskilde fjord.

Som nævnt i starten er det ofte tilfældigheder, der fører os på sporet af oldtidens folk og deres efterladenskaber, men en målrettet eftersøgning kan ofte hjælpe tilfældet lidt på vej. Hørup er et eksempel på en blanding mellem tilfældighed og målrettet eftersøgning. Og hvis vi også fremover stædigt fortsætter vores søgen, vil der forhåbentlig komme mange nye fund, som kan bidrage med oplysninger, så vi efterhånden kan stykke brikkerne sammen, og få samlet oldtidens puslespil til et klart og tydeligt billede. Det står i hvert fald allerede nu klart, at der i romersk jernalder har boet en rig og magtfuld overklasse i området, som ikke længere kun er kendt fra sine rige gravfund, men også fra deres specialiserede værkstedsplads, der måske er opbygget efter romersk forbillede.

Dette hæfte

Historisk Forening for Slangstrup Kommune

Jubilæumsskrift 2

1972-1997

er udgivet på Historisk Forenings Forlag

ISBN 87-88301-095

og koster hos forlaget

kr. **50.-**